

УДК 373.2.016:811.111

Мірошник І. В.

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена особливостям іншомовного мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. У статті чітко розмежовано поняття "мова" і "мовлення", визначено мету навчання іноземної мови дошкільників, обґрунтовано навчання дітей дошкільного віку спочатку усним видам мовленнєвої діяльності, досліджено терміни виникнення і етапи становлення рідного мовлення дітей дошкільного віку, запропоновано різні засоби розвитку мовлення дошкільнят та поради педагогів щодо покращення його становлення.

У статті наведено теорії оволодіння іноземною мовою дітьми дошкільного віку, визначено чинники та умови, які необхідно враховувати, починаючи навчання іноземної мови дошкільників, встановлено поетапність формування двомовності у дітей дошкільного віку за умови початку навчання іноземної мови з народження, наведено застереження педагогів щодо раннього оволодіння ними іншомовним мовленням. Запропоновано обґрунтовану послідовність оволодіння дошкільниками іншомовним матеріалом.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, мова, мовлення, етап, послідовність.

Дошкільне дитинство характеризується важливими психофізіологічними змінами, які відбуваються в організмі дитини. Важливе значення серед них має **мова** і, як результат її реалізації, – **мовлення**.

Мова розуміється як нормалізована система звуків, морфем, слів та правил їх сполучення на морфологічному, синтаксичному, семантичному та логічному рівнях, тобто система знаків, що є основним засобом спілкування членів певного людського колективу, засобом переробки і передачі інформації від покоління до покоління. Мова як система – виключно суспільне явище, вона постійна, стала, має нормативний характер і зобов'язує кожного, хто нею користується, підпорядковуватися її законам [2, с. 59].

За допомогою мови усвідомлюється завдання розглядати предмет та зіставляти його з іншими, дошкільник навчається називати предмети, виділяти їх властивості, форму, колір, відносити до певних груп, позначуваних словом.

Мовлення – застосування мови у процесі спілкування. Воно індивідуальне, динамічне, ситуативно зумовлене. Мовлення є найуніверсальнішим засобом комунікації, тому що під час передачі інформації за допомогою мовних знаків смисл повідомлення зберігається найповніше [2, с. 59].

Використання мови у процесі спілкування і породжує мовленнєву діяльність (МД).

Слід пам'ятати, що метою навчання іноземної мови (ІМ) дошкільників є не сама МД, а спілкування мовою, що вивчається. Дітей дошкільного віку (ДДВ) доцільно навчати спочатку усним видам МД – аудіюванню і говорінню, а вже потім писемним – читанню і письму, оскільки вивчення останніх одразу неможливе у зв'язку з незнанням дошкільниками літер алфавіту. Саме говоріння та аудіювання у навчанні ІМ дошкільників виступають як вербальні засоби спілкування, продуктом якого є інтерпретація інформації тими, хто спілкується.

У процесі виконання мовленнєвих дій у ДДВ формуються навички мовлення, у процесі виконання того чи іншого виду МД розвиваються мовленнєві уміння.

Мовленнєвий розвиток дитини, у тому числі іншомовний, є одним з основних чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві, що підтверджує актуальність теми дослідження. До того ж, ступінь розвитку цієї сфери психіки визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини – потреб і інтересів, знань, умінь та навичок, а також інших психічних якостей, що є основою особистісної культури [3]. Тому **метою статті** є дослідження особливостей розвитку, в першу чергу, рідного мовлення дітей дошкільного віку і на його основі – іншомовного.

Мовлення виникло у спілкуванні і у своєму подальшому становленні тісно пов'язане з комунікативною діяльністю дошкільника, яка визначає рівень його розвитку. У свою чергу вміння спілкуватися розглядається як комплексна здатність користуватися засобами взаємодії (невербальними, предметно-практичними, мовними), що забезпечують успішність реалізації цілей комунікації [3].

Потреба у спілкуванні зумовлює терміни виникнення активного мовлення, темп його розвитку й удосконалення в наступні періоди дошкільного дитинства.

Особливу увагу розвитку мовлення ДДВ приділяла С. Русова. У праці "Дошкільне виховання" педагог запропонувала різні засоби розвитку мовлення дошкільнят. Вона наполягала на тому, що в національному дитячому садку має панувати рідна мова – "літопис усього духовного, багатівікового

життя народу", "творче знаряддя, за допомогою якого виховується думка, серце, слово правди і краси" [5]. До того ж, на нашу думку, оволодіння рідною мовою згодом стане підґрунтям для вивчення іноземної.

У працях психологів (Б. Ананьєв, П. Блонський, Л. Божович, Ш. Бюлер, А. Валлон, Л. Виготський, А. Гезелл, Д. Ельконін, Ж. Піаже, З. Фрейд, В. Штерн та ін.) немає однаковості у підходах до вікової періодизації дітей, а отже, і їхнього мовленнєвого розвитку. Але, на наш погляд, найбільшої уваги заслуговують періодизації дитячого розвитку, запропоновані психологами Л. Виготським та Ж. Піаже [1; 4].

Фізіологи вважають, що існує біологічний годинник мозку, етап у розвитку великих півкуль у віці до 8-9 років, коли дитина оволодіває системою мови і мовлення.

У свою чергу С. Русова дотримується такої періодизації розвитку мовлення ДДВ: 1) просте вигукання в перший рік життя, яке з'являється після первісного крику дітей; 2) перші звуки, які дитина вимовляє, не складаючи в них певного змісту; 3) переймання мови дорослих; 4) самостійне вживання слів, хоч і не завжди впевнено вимовлених, і здебільшого перероблених, спотворених, але свідомо використаних [6, с. 64].

Слід зазначити, що на кінець шостого року діти загалом засвоюють систему рідної мови. Формування нових взаємин з оточуючими – дорослими і однолітками, а також опанування нових видів діяльності веде до збагачення форм і функцій усного мовлення дитини. На цій основі здійснюється перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань, які нерідко набувають форми монологу. У процесі виникнення і становлення мовлення дитини характеризується ситуативністю: дитина позначає словом елементи певної наочної ситуації. У дошкільників дуже швидко збагачується словник: від 3000 до 7000 слів. Водночас розширюється й узагальнюється значення кожного слова у міру того, як діти ознайомлюються з широким колом позначуваних ними об'єктів, їх властивостями. Засвоюючи слова від дорослих, діти поступово оволодівають їх змістом. Паралельно формується і фонетичний аспект мовлення. Але навіть у семирічній дитини він має ще чимало недоліків: нечіткість вимови складних звукосполучень, орфоепічні помилки, гаркавість вимови, шепелявість, вимовляння не всіх звуків тощо.

С. Русова висуває такі методичні поради щодо покращення розвитку зв'язного мовлення дошкільнят:

- 1) діти повинні розповідати за своїм бажанням, а не примусово;
- 2) необхідно створити такий настрій, щоб працювала дитяча фантазія і відшукувались слова, які б поєднувалися в послідовні речення;
- 3) перші самостійні оповідання можуть бути дуже простими, але вони викличуть у дітей бажання працювати;
- 4) свої оповідання діти мають переказувати одне одному [6].

У психології тривалий час існувала гіпотеза, що дитина оволодіває мовою, у тому числі іноземною, шляхом наслідування дорослих, імітативним шляхом. М. Попова, П. Сахін, А. Тамбовцева вважають, що основним механізмом мовленнєвого розвитку ДДВ є не імітація, а неусвідомлений аналіз висловлювань, який проводиться дитиною.

Е. Пулгрен, у свою чергу, обґрунтовує здібність дітей до вивчення ІМ особливим явищем "імпринтинг", що означає "вдрукування" матеріалу мови у свідомість дитини за наявності необхідної мотивації, стимулу [8, с. 68].

У програмі зазначено, що, починаючи навчання дошкільників ІМ, необхідно враховувати такі чинники:

- 1) осередок, де виховується дитина (сім'я, дошкільна установа);
- 2) загальний розвиток дитини;
- 3) мовну ситуацію в сім'ї;
- 4) функціонування другої мови у соціумі;
- 5) взаємодію рідної та другої мови;
- 6) можливість забезпечити педагогічне керівництво під час формування двомовності [7].

Ураховуючи ці чинники, навчання ІМ можна починати:

а) з народження:

- якщо хтось із батьків чи рідних, що проживають із дитиною, є носіями другої мови і під час навчання дотримуються принципу "одна особа – одна мова";
- якщо гувернантка, яка постійно доглядає за дитиною, є носієм ІМ, і, спілкуючись з дитиною, дотримується принципу "одна особа – одна мова";
- якщо гувернантка дитини не є носієм мови, але має відповідну педагогічну освіту;

б) з трьох до п'яти років:

- у сім'ї, силами запрошеного вчителя чи гувернантки;
- у групі дітей дошкільного закладу.

Якщо хоча б одна із цих умов відсутня, потрібно відкласти початок навчання на більш пізній період.

Більшість дослідників зазначають про доцільність початку навчання дошкільників ІМ з п'яти років. Отже, до навчання дітей, менших ніж п'ять років, потрібно підходити виважено і науково.

Відомі педагоги А. Табуре-Келлер, Ж. Ронже, В. Леопольд, Л. Калініна, Н. Імедадзе стверджують, що якщо дитину навчати другої мови з народження за принципом "одна особа – одна мова", то двомовність у неї формуватиметься за такими етапами:

- 1) від народження до 1,5 року – період "дитячої мови" – "baby talk";
- 2) від 1,5 року до 3 (3,5) років – період змішаного мовлення;
- 3) з 3 (3,5) років – період вільного спілкування двома мовами [8, с. 70].

Проте О. Потєбня вважає, що знання двох мов малими дітьми роздвоює, розшаровує думки, а тому перешкоджає сприйняттю. У зв'язку з цим, на думку вченого, вивчення ІМ має відбуватися тільки після належного засвоєння рідної мови. Аналогічні думки були висловлені й С. Русовою. Надаючи українській мові статусу необхідної у ході навчання, педагог не відкидала думки про необхідність виховувати дітей у дусі поваги й любові до інших народів світу. Однак інтернаціональні почуття, на її думку, повинні формуватися в першу чергу через глибоке національне самоусвідомлення, самосвідомість та самоповагу: "Мусимо виховувати дітей в повній національній свідомості і відданості до свого народу, бо хто не вміє кохати рідний край, шанувати свій народ, той не зможе стати щирим горожанином усесвіту" [5].

Оволодіння ДДВ іншомовним мовленням, як і рідним, повинно здійснюватися у специфічно дитячих видах діяльності (предметно-практичній, ігровій, пізнавальній).

Т. Шкваріна пропонує обґрунтовану послідовність оволодіння ДДВ іншомовним матеріалом [8].

1. Наказові речення

На початковому етапі навчання ІМ спостерігається тенденція до вживання дітьми простих речень, які складаються з одного слова. Тому спочатку дітям найлегше вдається засвоїти наказові речення у такій послідовності:

- 1) звертання + дієслово у наказовій формі: *Sasha, run.*
- 2) наказова форма дієслова + іменник: *Bring a ball.*
- 3) наказова форма дієслова + іменник з прийменником: *Put on the table.*
- 4) наказова форма дієслова + іменник + іменник з прийменником: *Bring a ball from the box.*
- 5) іменник + дієслово у дійсному способі: *Nina is jumping.*

2. Іменники, займенники

Дітям легше спочатку на місці підмета вживати іменник (*Sasha is running*). Вживання займенника спостерігається пізніше (*He is running*). Діти швидко схоплюють закономірність утворення однини та множини іменників з метою використання у іграх.

3. Видо-часові форми

Дошкільники засвоюють видо-часові форми у такій послідовності:

- 1) Present Continuous;
- 2) Present Indefinite.

Оскільки діти краще сприймають те, що відбувається зараз, в момент мовлення, перед їхніми очима, а також люблять супроводжувати свої дії коментарем, тому видо-часова форма Present Continuous набуває пріоритетного значення у їхньому мовленні. До того ж, формальні елементи утворення присудків у Present Progressive дошкільникам вже частково відомі (форми дієслова *to be – am, is are*), а додавання до дієслів-присудків закінчення *-ing* безвідносно до особи, в якій вжито підмет, у них не викликає особливих труднощів.

4. Типи речень

- 1) стверджувальні речення;
- 2) заперечні речення, хоча поява часточки *not* викликає у дошкільників певні труднощі;
- 3) питальні речення.

Спочатку діти вживають загальні запитання, пізніше – спеціальні, які починаються зі слів "*where*", "*what*", "*who*".

5. Прийменники

Діти розуміють прийменники, але часто опускають їх у своєму мовленні. Прийменники місця і напрямку діти засвоюють у такій послідовності:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
to	for	with	from / out	of	at	in	on	under

6. Прислівники і прикметники

Ці частини мови у мовленні дітей з'являються значно пізніше.

Отже, для успішного іншомовного мовленнєвого розвитку ДДВ необхідно дотримуватися вищезазначених чинників, а також забезпечити підпорядкованість усіх компонентів навчання дошкільників ІМ (вибір мовного і мовленнєвого матеріалу, його структуризація, зміст, форма діяльності педагога та дітей на заняттях) комунікативній меті.

Використані джерела

1. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии / Л. С. Выготский. – СПб. : Союз, 1997. – 221 с.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник / Кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Мовленнєвий розвиток дитини / Програма виховання дітей дошкільного віку "Малятко" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://doshkolenok.kiev.ua/rechevoe-razvitie/49-movlennevy-gozvytok.html>
4. Пиаже Ж. Речь и мышление ребёнка / Ж. Пиаже. – СПб. : Союз, 1997. – 254 с.
5. Русова С. Ф. Дошкільне виховання / Софія Федорівна Русова. – Катеринослав, 1918. – 163 с.
6. Русова С. Ф. Нова школа соціального виховання / Софія Федорівна Русова. – Катеринослав-Лейпціг, 1924. – 151 с.
7. Шкваріна Т. М. Англійська мова для дітей дошкільного віку (програма, методичні рекомендації) : Навч. посіб. для вчителів раннього навчання англ. мови, студентів вищ. навч. закладів / Т. М. Шкваріна. – Умань : Видавничо-поліграф. підприємство, 2003. – 120 с.
8. Шкваріна Т. М. Методика навчання іноземної мови дошкільників : Навчальний посібник / Т. М. Шкваріна. – К. : Освіта України, 2007. – 300 с.

Miroshnyk I.

**THE PECULIARITIES OF PRE-SCHOOL CHILDREN'S
FOREIGN LANGUAGE DEVELOPMENT**

The article is devoted to the peculiarities of pre-school children's foreign language development.

The concepts "language" and "speech" have been clearly differentiated, the goal of teaching a foreign language to pre-school children has been defined, the beginning of teaching firstly oral types of speech activities, and secondly written, to pre-schoolers have been grounded. It is stated that the pre-schooler's communicative activity defines the level of his speech development.

Besides the terms of pre-school children's native speech origin and the stages of its development have been investigated, the peculiarities of pre-schoolers' native speech development have been characterized, different means of pre-schoolers' speech development and the educators' pieces of advice for improving its development have been proposed.

The article presents the theories of pre-school children's mastering a foreign language. The factors and conditions that must be considered while starting teaching a foreign language to pre-schoolers have been determined, the stages of forming pre-school children's bilingualism on condition of the beginning of learning a foreign language from the birth have been established, the educators' warnings about early pre-school children's mastering a foreign language have been given.

The article states that the preschoolers' mastering a foreign language should be carried out in specific children's activities (object-practical, game, cognitive).

A reasonably grounded sequence of pre-school children's mastering the foreign language material is offered by T. Shkvarina (imperative sentences, the noun, the pronoun, aspectual-temporal forms of the verb (Present Continuous, Present Indefinite), affirmative, negative, interrogative sentences, the prepositions (to, for, with, from / out, of, at, in, on, under), the adverbs and the adjectives).

Key words: pre-schooler, language, speech, stage, sequence.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2016